

O'ZBEK OILAVIY NUTQIDA DISKURSIV BIRLIKLARNING O'ZIGA XOSLIGI

Numonova Saida Sotvoldiyevna,
Doctoral student),
Andijon davlat chet tillari instituti,
saidanumonova76@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17932320>

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek oilaviy nutqining diskursiv birliklari va ularning lingvopragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda oila a'zolari o'rtasidagi tabiiy muloqot namunalari asosida diskursiv birliklarning shakl va mazmun jihatidan o'ziga xosligi, ularning kommunikativ vaziyatga, ijtimoiy rol va munosabatlarga bog'liqligi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, muloqot jarayonida ishlatiladigan murojaat shakllari, takror, ohang, pauza, kinoya kabi vositalarning pragmatik yuklamasi tahlil qilinadi. Maqolada diskurs nazariyasi, nutq aktlari va pragmatika yondashuvlari asos qilib olingan bo'lib, o'zbek oilaviy nutqida madaniy qadriyatlar va ijtimoiy me'yorlarning lingvistik ifodasi ochib beriladi. Tadqiqot natijalari oilaviy muloqotdagi tabiiylik, yaqinlik va hurmat munosabatlarini tildagi diskursiv birliklar orqali aks ettirish mexanizmlarini ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: oilaviy diskurs, diskursiv birlik, pragmatika, nutq akti, muloqot, madaniy qadriyat, ijtimoiy rol.

Annotation. The article analyzes the discursive units of Uzbek family speech and their linguo-pragmatic features. Based on examples of natural family communication, the study explores the structural and semantic peculiarities of discursive units and their dependence on communicative situations, social roles, and interpersonal relations. Special attention is paid to the pragmatic functions of address forms, repetition, intonation, pauses, and irony in family discourse. The theoretical framework of the research relies on discourse theory, speech act theory, and pragmatics. The findings demonstrate how linguistic means in Uzbek family speech reflect cultural values, social norms, and emotional closeness among family members.

Keywords: family discourse, discursive unit, pragmatics, speech act, communication, cultural values, social roles.

Аннотация. В данной статье рассматриваются дискурсивные единицы узбекской семейной речи и их лингвопрагматические особенности. На основе примеров естественного семейного общения анализируются структурно-семантические характеристики дискурсивных единиц, а также их зависимость от коммуникативной ситуации, социальных ролей и межличностных отношений. Особое внимание уделяется прагматическим функциям форм обращения, повторов, интонации, пауз и иронии в семейном дискурсе. Теоретической основой исследования послужили теория дискурса, теория речевых актов и прагматика. Результаты исследования показывают, каким образом языковые средства узбекской семейной речи отражают культурные ценности, социальные нормы и эмоциональную близость между членами семьи.

Ключевые слова: семейный дискурс, дискурсивная единица, прагматика, речевой акт, коммуникация, культурные ценности, социальные роли.

Til insonlar o'rtasidagi muloqotni ta'minlovchi eng muhim ijtimoiy hodisalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oilaviy muloqot tilda mavjud bo'lgan eng tabiiy va samimiy nutq shakli sifatida ajralib turadi. Oila a'zolari o'rtasidagi nutq jarayonida turli diskursiv birliklar - murojaat shakllari, takror, ohang, pauza, ijobiy yoki kinoyaviy ifodalar muloqot mazmunini boyitadi hamda ishtirokchilarning o'zaro munosabatlarini namoyon etadi [Azimova, 2023. 1]. Oilaviy diskursning o'ziga xos jihati shundaki, u faqat lingvistik tizim sifatida emas, balki ijtimoiy va madaniy qadriyatlarning ifodasi sifatida ham qaraladi. O'zbek oilaviy nutqida hurmat, mehr, itoat, e'tibor kabi tushunchalar til vositalari orqali ifodalanadi. Shu bois oilaviy muloqotni o'rganish faqat leksik va grammatik birliklarni emas, balki ularning pragmatik vazifasini ham yoritishni talab etadi [Egamberdiyeva S, 2024. 2.]. Zamonaviy tilshunoslikda diskurs nazariyasi (T. A. van Deyk, N. Fairclough, D. Brown va boshqalar) hamda nutq aktlari nazariyasi (J. L. Ostin, J. S Yorl) inson nutqining maqsadga yo'naltirilgan, kontekst bilan bog'liq jihatlarini tahlil qilish imkonini beradi [Brown, G, 1983. 3.]. Ushbu nazariyalar asosida o'zbek oilaviy nutqidagi diskursiv birliklarning shakl va mazmun jihatdan o'ziga xosligi, ularning ijtimoiy rol, kommunikativ vaziyat va madaniy me'yorlar bilan bog'liqligi o'rganiladi. Maqolaning maqsadi - o'zbek oilaviy muloqotida ishlatiladigan diskursiv birliklarning tur va vazifalarini aniqlash, ularning lingvopragmatik xususiyatlarini yoritish hamda madaniy omillar bilan uzviy bog'liqligini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot natijalari o'zbek tilidagi tabiiy muloqotning milliy va ijtimoiy xususiyatlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Oilaviy diskursni o'rganishda ko'plab olimlar tadqiqot olib borgan. Brown va Yule nutq va diskurs tahlilining asosiy tamoyillarini ishlab chiqqan [Brown, G, 1983. a4]. Fairclough esa til va ijtimoiy kuchlar o'rtasidagi aloqani tahlil qilgan [Fairclough, N. 2015.5.]. Ushbu tadqiqotlar oilaviy nutqni o'rganishda kontekst va ijtimoiy rollarning ahamiyatini tushunishga yordam beradi. O'zbek tilshunos olimlari ham oilaviy muloqotdagi diskursiv birliklarni o'rganishga e'tibor qaratgan. Azimova oilaviy nutqning shakl va mazmun jihatidagi milliy xususiyatlarini tahlil qilgan [Azimova Sh, 2023.6.], Egamberdiyeva esa o'zbek va ingliz oilaviy diskursini taqqoslab o'rganadi [Egamberdiyeva,S, 2024. 7]. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, oila a'zolari o'rtasidagi muloqotda hurmat, mehr va ijtimoiy rollarni ifodalovchi til birliklari keng ishlatiladi [Brown, P, 1987. 8.]. Brown va Levinsonning xushmuomalalik nazariyasi oilaviy nutqda muloyimlik strategiyalarini tushunishga yordam beradi [Turayeva,Z,2021.9.] Turaeva esa diskursiv birliklarni aniqlash va ularning kommunikativ vazifalarini tahlil qilish bo'yicha metodik ko'rsatmalar bergan [Nurmatov, M, 2020.10.]. Shuningdek, Nurmatov pragmatika va milliy mentalitetni o'rganib, o'zbek oilasidagi

nutq birliklarining madaniy kontekstga bog'liqligi va ijtimoiy qadriyatlarni aks ettirishdagi o'rni haqida fikr bildiradi [Wodak,R,2009.11.]. Ushbu tadqiqotlar ko'rsatadiki, o'zbek oilaviy nutqidagi diskursiv birliklarning shakl, vazifa va pragmatik xususiyatlari ilmiy tahlil uchun muhimdir [Fairclough, 2010.12.] Shu maqola ham ushbu mavzuni davom ettiradi va yangi empirik misollar bilan o'ziga xos xususiyatlarni yoritishga qaratilgan. O'zbek oilaviy nutqida diskursiv birliklar bir qancha jihatdan o'ziga xoslikka ega. Ularning ishlatilishida ijtimoiy rol, yosh, jins, madaniy qadriyatlar va oila ichidagi yaqinlik darajasi muhim rol o'ynaydi [Karimov,I, 2018.13.].

1. Murojaat shakllari. Oila a'zolari o'rtasida ishlatiladigan murojaat shakllari nutqning asosiy pragmatik vositasidir. Masalan, ota-onaning bolaga murojaati ko'pincha muloyimlik, mehr-muhabbat va rahbarlikni ifodalaydi. Shu bilan birga, akalar-ukalar yoki opa-singillar o'rtasidagi murojaatlar esa ko'proq hazil, kinoya yoki samimiylikni aks ettiradi [Azimova,Sh.I, 2022.14.].

2. Takror va ohang. O'zbek oilaviy nutqida takror va ohang ko'p ishlatiladi. Takrorlar diqqatni jalb qilish, e'tibor qaratish yoki his-tuyg'ularni kuchaytirish uchun xizmat qiladi. Ohang esa muloqotdagi hissiy holatni, masalan, quvonch, g'azab yoki xavotirni ifodalaydi [Egamberdiyeva,S. 2023.15.].

3. Pauza va ritm. Pauza va nutq ritmi ham oilaviy diskursda katta ahamiyatga ega. Pauza tinglovchiga so'zlovchining fikrini to'liq qabul qilishga imkon beradi, shuningdek, ijtimoiy rollar va hurmatni aks ettiradi [Brown,P,1987.16].

4. Pragmatik xususiyatlar. Oilaviy nutqda ishlatiladigan diskursiv birliklar ko'pincha madaniy va ijtimoiy qadriyatlarni aks ettiradi. Masalan, hurmat ifodalovchi vositalar, kinoyaviy iboralar, nasihat shakllari oilaning ijtimoiy tuzilishi va qadriyatlarini nutq orqali uzatadi [Turayeva,Z,2021.17.].

Tahlil natijalaridan ko'rinib turibdiki, o'zbek oilaviy nutqi nafaqat lingvistik, balki sotsiokultural kontekstda ham boy ma'noga ega. Diskursiv birliklarning ishlatilishi oiladagi yaqinlik, ijtimoiy mavqe va madaniy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liqdir [Nurmatov,M,2020.18]. Oilaviy diskursda ishlatiladigan diskursiv birliklar nafaqat nutq mazmunini, balki oila a'zolarining hissiy holati va ichki ijtimoiy strukturasi ham aks ettiradi [Karimov,I,2018.20].

5. Hazil va kinoya

O'zbek oilaviy nutqida hazil va kinoya ko'p ishlatiladi. Bu vositalar nafaqat muloqotni qiziqarli qiladi, balki oiladagi ijtimoiy normalarni va tarbiyaviy qadriyatlarni bolalarga yetkazishda ham xizmat qiladi. Masalan, opa-singillar o'rtasidagi hazil yoki yumoristik kinoya oilada ijtimoiy yaqinlikni mustahkamlaydi [Azimova,Sh,2022.21.].

6. Nasihat va ogohlantirishlar

Oilaviy diskursning yana bir xususiyati — nasihat va ogohlantirish shakllari. Bu diskursiv birliklar ota-ona va katta avlodning kichik avlodga tajriba va ijtimoiy qoidalarni uzatish imkonini beradi. Nasihatlar ko‘pincha muloyimlik shakllari, ohang va pauza bilan boyitiladi, bu esa tinglovchiga xabarni yanada ta’sirli yetkazadi [Egamberdiyeva,S,2023.22.].

7. Generatsiyalararo muloqot

O‘zbek oilaviy diskursida generatsiyalararo muloqot muhim o‘rin tutadi. Katta avlod odatda kichik avlodga hurmat va e’tibor asosida gapiradi, bu esa madaniy qadriyatlarni uzatish va oilaviy odatlarni saqlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yosh avlodning o‘z fikrini bildirish usullari, masalan, ohang, takror va hazil orqali amalga oshiriladi [Brown,P,1987,1987.23].

8. Multimodal vositalar

Oilaviy diskursda nutq bilan birga jismoniy imo-ishora, yuz ifodasi, tovush ohangi kabi multimodal vositalar ishlatiladi. Bu vositalar nutq mazmunini kuchaytiradi va muloqotning samimiy, iliq va tushunarli bo‘lishini ta’minlaydi [Turayeva,Z,2021,24]. Natijada, o‘zbek oilaviy nutqi nafaqat lingvistik birliklar, balki ijtimoiy, madaniy va multimodal vositalar orqali boyitilgan kompleks muloqot tizimi sifatida namoyon bo‘ladi. Bu diskurs oilaning kommunikativ madaniyati va ijtimoiy strukturasi haqida chuqur tushuncha beradi [Nurmatov,M,2020,25].

XULOSA

O‘zbek oilaviy nutqidagi diskursiv birliklar tahlili shuni ko‘rsatadiki; diskursiv birliklar oilada muloqotning asosiy vositasi sifatida ishlatiladi va ijtimoiy rollar, hurmat, mehr-muhabbat va hazilni aks ettiradi, takror, ohang, pauza va murojaat shakllari nutqning pragmatik vazifasini kuchaytiradi va tinglovchiga his-tuyg‘ularni yetkazadi, o‘zbek oilaviy nutqi lingvistik vositalar orqali madaniy qadriyatlar va ijtimoiy normalarni aks ettiradi. O‘zbek oilaviy nutqi va diskursida shaxsiy munosabatlar, ijtimoiy vazifa va madaniy qadriyatlar bir-biriga chambarchas bog‘liq. O‘zbek oilaviy nutqi va diskursining tahlili shuni ko‘rsatadiki, oilaviy diskurs nafaqat muloqot vositasi, balki oila a’zolarining ijtimoiy rollari, shaxsiy munosabatlari va madaniy qadriyatlarini ifodalovchi murakkab tizimdir. Diskursiv birliklar - murojaat shakllari, takror, ohang, pauza, hazil, kinoya, nasihat va multimodal vositalar - oilaviy muloqotning mazmunini boyitadi, tinglovchiga hissiy holatni yetkazadi va oiladagi yaqinlikni mustahkamlaydi. Generatsiyalararo muloqot va nasihat shakllari esa madaniy qadriyatlar va ijtimoiy normalarning uzatilishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, o‘zbek oilaviy nutqi lingvistik, pragmatik va sotsiokultural jihatlarni birlashtirgan kompleks tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu

tadqiqot o'zbek oilaviy diskursining lingvopragmatik va madaniy xususiyatlarini yoritib, oiladagi muloqot jarayonlari va kommunikativ funksiyalarini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi. Natijalar o'zbek tilshunosligi, pragmatika va diskurs nazariyasi sohasidagi kelgusidagi ilmiy izlanishlar uchun mustahkam asos bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Azimova Sh. I. General and Specific Characteristics of Family Discourse (in the example of English and Uzbek family discourse). // Innovative Development in Educational Activities. – 2023. – №3. – B. 12–18.
2. Egamberdiyeva S. Family Discourse in English and Uzbek: A Cross-Cultural Comparison of Similarities and Differences. – Zenodo, 2024. – B. 45–47.
3. Brown, G., & Yule, G. Discourse Analysis. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – P. 57–59.
4. Fairclough, N. Language and Power. – London: Routledge, 2015. – B. 41–50.
5. Azimova, Sh. I. General and Specific Characteristics of Family Discourse (in the example of English and Uzbek family discourse). – Innovative Development in Educational Activities, 2023. – №3. – B. 12–18.
6. Egamberdiyeva, S. Family Discourse in English and Uzbek: A Cross-Cultural Comparison of Similarities and Differences. – Zenodo, 2024. – B. 45–47.
7. Brown, P., & Levinson, S. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge: CUP, 1987. – B. 15–17.
8. Turaeva, Z. Tilshunoslikda diskursiv tahlil. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2021. – B. 9–12.
9. Nurmatov, M. Pragmatika va milliy mentalitet. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – B. 18–20.
10. Wodak, R. Discourse and Power. – London: Palgrave Macmillan, 2009. – B. 27–32.
11. Fairclough, N. Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language. – London: Routledge, 2010. – B. 33–38.
12. Karimov, I. Til va madaniyat o'zaro aloqadorligi masalalari. – Toshkent: Fan, 2018. – B. 15–17.
13. Azimova, Sh. I. Family Discourse Analysis in Uzbekistan. – Toshkent: O'quvchi, 2022. – B. 20–22.
14. Egamberdiyeva, S. Cross-Cultural Family Communication. – Zenodo, 2023. – B. 25–27.
15. Brown, P., & Levinson, S. Politeness Theory Applied. – Cambridge: CUP, 1987. – B. 30–31.
16. Turaeva, Z. Pragmatic Features of Discourse Units. – Toshkent: Milliy Universitet, 2021. – B. 33–36.
17. Nurmatov, M. National Mentality in Family Speech. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – B. 40–42.
18. Wodak, R. Discourse and Culture. – London: Palgrave, 2009. – B. 45–48.
19. Karimov, I. Til va madaniyat o'zaro aloqadorligi masalalari. – Toshkent: Fan, 2018. – B. 50–52.
20. Azimova, Sh. I. Family Discourse Analysis in Uzbekistan. – Toshkent: O'quvchi, 2022. – B. 54–56.
21. Egamberdiyeva, S. Cross-Cultural Family Communication. – Zenodo, 2023. – B. 58–60.
22. Brown, P., & Levinson, S. Politeness Theory Applied. – Cambridge: CUP, 1987. – B. 62–65.
23. Turaeva, Z. Pragmatic Features of Discourse Units. – Toshkent: Milliy Universitet, 2021. – B. 68–70.
24. Nurmatov, M. National Mentality in Family Speech. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – B. 72–75.